

6356

ГЕОЛОГИЧНЫЙ ЧОЛОВѢКЪ

ВЪ ЕВРОПѢ.

6356

Читавъ въ „Просвѣтъ“ дня 5 Марця 1879

Вас. Ильницкій.

ВО ЛЬВОВѢ, 1879.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка,
пѣдъ зарлдомъ К. Беднарского.

9(1)(4)

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ II- 24519

Передне слово.

Въ найновѣйшихъ часахъ науки природні вѣдкрыли намъ не одну правду, котрой передъ тымъ свѣтъ мыслячій не знавъ; а опирають ся тѣ правды не на догадкахъ, не на переказѣ вѣдъ людей старинныхъ, котрѣ бы можъ було на всѣлякій способъ толковати, — але на фактахъ очевидныхъ, котрыхъ заперечити не можна.

Тотѣ слѣдження наукъ природныхъ подали намъ такожь исторію першого, то есть первобытного чоловѣка, якимъ выйшовъ вѣнъ изъ рукъ природы, и показали намъ постепенный розвѣй его. На пѣдставѣ тыхъ дослѣдѣвъ намѣряю подати моимъ милымъ слухачамъ короткѣй начеркъ той исторіи, и думаю, що тымъ причиню ся хочъ троха до розъясненя того такъ цѣкавого и важного предмета.

402 10

Историческое

В древнейших временах, когда еще не было
 ни городов, ни государств, люди жили
 в семействах, и каждый из них занимался
 своим делом. Кто-то охотился, кто-то
 пахал, кто-то плел, кто-то строил. Но
 так продолжалось не долго. Скоро
 некоторые из них стали собирать
 вокруг себя других, и так возникли
 деревни, а потом и города. В городах
 люди жили вместе, и каждый из них
 занимался своим делом. Кто-то охотился,
 кто-то пахал, кто-то плел, кто-то строил.
 Но так продолжалось не долго. Скоро
 некоторые из них стали собирать
 вокруг себя других, и так возникли
 деревни, а потом и города. В городах
 люди жили вместе, и каждый из них
 занимался своим делом. Кто-то охотился,
 кто-то пахал, кто-то плел, кто-то строил.

I. Перше вѣдкрите кѣстняка первобытнаго чоловѣка.

Вѣдомо буде моимъ слухачамъ, що поверхня землѣ вѣдъ первобѣка не була така, якою она нынѣ представляе ся очамъ нашимъ, але що перемѣняла она въ протягу вѣкѣвъ свою постать, а зъ нею разомъ змѣняли ся склады еи минеральнѣ, климатъ, рослиннѣсть и звѣры. Геологѣя выказала намъ многѣ періоды переображеня, т. е. розвою организацѣи нашої землѣ, закимъ тая стала ся такою, якою есть нынѣ. Въ кождѣй верствѣ давнѣйшѣй, стариннѣйшѣй, находимо иншѣ рослины, иншѣ звѣры, иншѣ плоды, а чоловѣка нѣгде не находимо.

Тое зъявище вырбило у людей науки пересвѣдчене, що чоловѣкъ вѣйшовъ ажъ тогды зъ лона природы, коли земля була зовсѣмъ такъ устроена, якъ есть нынѣ, т. е. що чоловѣкъ прѣйшовъ на свѣтъ ажъ въ найновѣйшѣмъ періодѣ переображеня землѣ. Таке пересвѣдчене пановало ажъ до найновѣйшихъ часѣвъ.

Коли нынѣшнѣй періодъ житя землѣ называють періодомъ наплывовымъ (alluvium), то попередущѣй періодъ называли періодомъ потоповымъ (diluvium). Зъ періода передпотопового маемо осталости звѣринныхъ костей, якъ мамута, ямного медведя, ямного льва, гѣены и иншихъ; такѣ звѣры нынѣ уже не живутъ на нашѣй землѣ. Отже зъ того якъ и зъ многыхъ иншихъ признаковъ, — надъ котрыми однако тутъ розводити ся нема нѣ мѣсця нѣ часу, — слѣдуе, що періодъ дилувіальнѣй есть зовсѣмъ иншѣй, якъ періодъ

нынѣшній. Учені проте думали до недавна, що чоловікъ прійшовъ на свѣтъ въ періодѣ найновѣйшомъ, на пльвовомъ. Кто бы бувъ хотѣвъ твердити, що чоловікъ прійшовъ на свѣтъ скорше, якъ въ нынѣшномъ періодѣ, бувбы собѣ наробивъ завзятущихъ ворогѣвъ у свѣта ученого колишнѣго. Тымъ часомъ появилъ ся фактъ наочный, справдешній, котрый опрокинувъ давне мнѣне, и котрого не можна оспорювати.

Въ роцѣ 1833 выкопано въ печерѣ коло Abbeville въ Франці кости передпотоповыхъ звѣрѣвъ, а mezi ними перші взорцѣ грубо нарѣзанныхъ кременѣвъ, зъ котрыхъ можна було пѣзнати, що то есть орудѣ, рукою людскою приладженѣ, въ видѣ ножѣвъ, стрѣлъ, палокъ и иншого. Зъ товариства передпотоповыхъ звѣринныхъ кѣстнякѣвъ зъ орудїями тыми заключено зовсѣмъ справедливо, що чоловікъ, котрый обробивъ орудѣ, живѣ рѣвночасно зъ тыми звѣрюками (отже въ періодѣ передпотоповѣмъ), котрыхъ тымъ орудѣмъ поборювавъ задля удержаня своего житя, т. е. обороняючи себе передъ ихъ напастливымъ зубомъ, а поживаючи ихъ мясо, яко единый кормъ, якій мѣгъ и знавъ тогды здобути для себе. На поодинокихъ костяхъ однорожца и великаньского оленя можна було крѣмъ того добачити зарубы, очевидно знаядами кремѣнными нарѣзанї. — Однакожь костей людскихъ зъ тыхъ часѣвъ передпотоповыхъ годѣ еще було черезъ довшїй часъ вѣдкрыти. Ажь року 1863, мѣсяця Марця, такожь коло Abbeville, вынайдено и тотї, довго выжиданї осталости предпотоповї — именно выкопано спѣдну щоку и кѣлька костей чоловічихъ.

Одкрыте тото зворушило свѣтъ ученый. Зложено комисїю зъ французскихъ и англїйскихъ ученыхъ, котра на мѣсци справдила одногласно, що поклады кизовї, въ котрыхъ находили ся останки кѣстняка чоловіка, належали до періоду дилувїяльного.

2. Чи єсть рѣжниця межѣ кѣстнякомъ прапрачоловѣка, а кѣстнякомъ теперѣшнаго чоловѣка?

Вѣдомо, що шкелеть (кѣстнякъ) звѣрины єсть дуже великои ваги для выслѣдження истоты ея; инші бо кѣстняки мають звѣры водні, инші земні, инші бѣгаючі, инші скачучі, инші травожирні, а инші мясожирні. Кѣстнякъ показує, якимъ єсть звѣръ и яке єго призначене. Вѣдомо такожь и тое, що чоловѣкъ нынѣшний, яко рѣдъ самъ для себе єдиный, має кѣстнякъ зовѣмъ одличный, а до жадного роду звѣринныхъ кѣстнякѣвъ неподѣбный. Учені отже були дуже цѣкаві, якій єсть кѣстнякъ передпотопового чоловѣка и чи не далобы ся на нѣмъ доказати, що передпотоповый чоловѣкъ бувъ якесь существо низше вѣдъ нынѣшнѣго чоловѣка — може бѣльше зближене до малпы, або до якои тамъ иншої скотины; бо бачите, мои любі слухачѣ, деякі нынѣшні псевдофилософы почувають въ собѣ суроднѣсть (покрывнѣсть) зъ малпами, а гдеякі навѣтъ зъ безрогами, и раді бы, щобы рѣдъ людскій можна вывести зъ фамиліи тыхъ звѣрюкъ!

Однако строга наука природы не допускає жадныхъ выдумокъ фантазіи, а держить ся точно даныхъ фактѣвъ. Послухаймо, які суть тоті факта.

По справдженю повыше розказаного вѣдкрыта посыпали ся вѣдкрыта того рода обильно, и дали слѣдителямъ природы способнѣсть до чимъ разъ точнѣйшого роздивленя ся въ тѣмъ предметѣ. И такъ въ Aurignac дала повѣдъ яма крѣлича до вѣдкрыта великого, камѣннои плитыоу затвореного гробовища (кладовища), въ котрѣмъ находило ся 17 людскихъ кѣстнякѣвъ, въ товариствѣ розличныхъ ненарушеныхъ костей звѣринныхъ; побѣчь лежало оружіє зъ кремєня и знаряды зъ рогу ренѣвъ. По усунєню намулища и шутру знайдено передъ входомъ до пєчєры о гнище, доокола котрого лежали порозкидані, до половины спалєні кости зъ оленя-

велита, рена, визента-тура, зъ ямного медведя, носорожца, и такожь орудѣ, утворене людскою рукою. Подѣбнїи выкопаны маемо зъ пещеры зъ долины Неандру (коло Дисельдорфу), и зъ пещерь коло Лѣттихъ, вѣдтакъ зъ пещеры Енгисъ, Сто-Магноп и иншихъ.

Всѣ дотеперь выкопанїи кости людскїи зъ передпотопового періода не показують въ собѣ жадной сущной рѣжниці въ порѣвнаню зъ кѣстнякомъ нынѣшнѣго чоловѣка. Деякіи зъ нихъ суть бѣльшїи, а деякіи меншїи; отъ якъ и нынѣ буває. Отже и тоє неправда, що въ давнѣй старинѣ були люде-велиты въ порѣвнанїи зъ нынѣшними людьми. Замѣтити еще мусимо, що помежи двома черепами головы людской, найденными Шмерлигомъ въ пещерѣ Лѣтискѣй, бувъ одинъ, що мавъ низьке и въ задъ подане (нѣбы верхомъ вѣдтесане) чоло, и дуже въ гору выгнутїи и пѣднесенїи брови — що все надає ему видъ до звѣринного подѣбнїи. Деякіи ученїи заключали зъ того на дуже низько стоячу, до малпъ зближену людску расу; иншїи на супротивъ думали, що то єсть радше черепъ чоловѣка-идіота, т. є. дуже глуного. Понеже однако всѣ иншїи чашки людскїи не представляють жадной сущной рѣжниці, а нѣ якои въ очи впадаючої низшости, то на однѣмъ такѣмъ подыбанѣмъ черепѣ не годить ся будовати далеко идучихъ заключень. То одно хїба стверджене, що кѣстняки въ Франціи выкопанїи належать до расы, котра не має найменшой сѣднѣй подѣбности до нынѣшнихъ Французѣвъ.

Однакъ поминути не належить, що межи пятьма индивидуами, выкопаными въ Сто-Магноп, костень дорослого мужа мавъ на нозѣ знакъ напастного ушкодження, и що черепъ жѣночїи черезъ остре орудѣ, правдоподѣбно черезъ камѣнну сокиру, бувъ зраненїи. Єсть то сумнїи доказъ о станѣ культуры и о успособленю моральнѣмъ передпотопового чоловѣка.

3. Яке понятє дає намъ передпотоповый чоловѣкъ о своѣй сущности?

Зъ powyше наведенихъ фактѡвъ дає намъ передпотоповый чоловѣкъ таке понятє о своѣй сущности:

а) Кѡстнякъ передпотопового чоловѣка не єсть схѡдный зъ жаднымъ кѡстнякомъ звѣриннымъ, до сего часу намъ знанымъ;

б) Кѡстнякъ передпотопового чоловѣка, такъ що до головного черепа, якъ и що до иншихъ членѡвъ своихъ, єсть зовсѣмъ схѡдный зъ кѡстнякомъ теперѣшнѣго чоловѣка. Подѡбного выводу, якъ н. пр. выводу нынѣшнѣго коня зъ передпотопового коня, званого гипаріономъ, —отже такого выводу кѡстняка чоловѣчого зъ кѡстняка якои небудь звѣрины робити не годить ся, бо на тоє нема нѣ найменшой пѡдставы. Тутъ недостає слѣдителямъ природы посередного огнива, котре бы лучило свѣтъ звѣринный зъ родомъ чоловѣчимъ. „Es fehlt das vermittelnde Glied“ — якъ кажуть нѣмецкїй природники.

в) Передпотоповый чоловѣкъ єсть о много слабшїй вѡдъ тыхъ дикихъ звѣрюкъ, котрї єго окружали, такъ що до великости тѣла якъ що до физичной силы. Однако вѡнъ ихъ поборює, ихъ мясомъ кормить ся, вѣ ихъ кожу убирає ся, забезпечуючи себе вѡдъ студени. Отже вѡнъ мавъ надъ ними перевагу моральну.

г) Передпотоповый чоловѣкъ робивъ собѣ зъ каменя и зъ костей звѣринныхъ оружіє и потребнїй знаряды — чого звѣры нѣколи не знали, не робили и не употребляли. Отже мавъ той чоловѣкъ здѡбнѡсть вымышленя и выдуманя, котру то здѡбнѡсть що разъ бѡльше розвиває ведля обставинъ.

д) Чоловѣкъ передпотоповый знавъ зъ елементѡвъ выдобути огонь, при котрѡмъ грѣвъ ся и приправлявъ мясо. Очевидна рѣчь, що и того звѣры нѣколи не знали анѣ не робили.

е) Чоловѣкъ передпотоповый бувъ въ станѣ дикости и суровости, якъ тотѣ звѣрюки и тота природа, що его окружала. Бачимо тое на покальченыхъ кѣстняхъ мужчины и женьщины, выкопаныхъ въ Cro-Magnon. Борба о-истинване, борба о бытъ, борба о мое и твое — була его першою задачею, першимъ трудомъ. Въ тѣй то борбѣ розвивали ся его силы тѣла и духа и образовали ся що разъ бѣльше. А якъ тѣ силы образовали ся, дальше покажемо.

4. Періодъ рена.

Поволи уступають дикѣ звѣрюки, якъ ямный медвѣдь, гіена, левъ, мамуть и инші, зъ поверхнѣ землѣ, а ихъ мѣсце занимае що разъ въ бѣльшой скѣлькости ренъ. Тому той періодъ назвали періодомъ рена. Въ печерахъ въ Perigord, въ печерахъ бельгійскихъ и англійскихъ, та-кожъ въ печерахъ швабскихъ и франконьскихъ — находят ся останки костей людскихъ побѣчь костей рена, хочъ ще крѣмъ того подыбуютъ ся та-кожъ кости ямного медведя, риноцера и мамута. Насупротивъ въ печерѣ коло жерела Шѣсенъ въ горѣшнѣй Швабіи побѣчь костей рена нема и слѣду костей ямного медведя, мамута и риноцера; натомѣсть находят ся тамъ останки звѣрѣвъ и рослинъ пѣвнѣчныхъ, якъ полярного лиса, вовка, брунатного медведя, спѣваючого лебедя и два роды норвеского моху.

Заступлене дикихъ передпотоповыхъ звѣрѣвъ реномъ мусѣло вплынути и на жите тогдашного чоловѣка, злагоджувати его дикѣсть и переобразувати его звычаѣ и обычаѣ.

Въ тѣмъ періодѣ чоловѣкъ не знавъ еще ужитку металѣвъ; зняряды и оружія робивъ собѣ зъ обтесаного камня (наибѣльше зъ кремня), зъ розлупаныхъ и рѣзанныхъ костей и рогѣвъ рена.

Поводи зачинає ся проявляти въ тѣмъ періодѣ якій-то поступъ цивилизаційный. Орудіє, знаряды и оружія суть що разъ гладшій, бѣльше емкій, а навѣтъ рѣзьбою штучною що разъ бѣльше приукрашеній; они показываютъ якій-такій вкусъ эстетичный въ першѣмъ своѣмъ зародѣ. Проявляють ся вже рѣчи збытковій, служачій до приукрашеня тѣла, н. пр. кулѣ камѣнній продѣравленій, або мушлѣ проколеній, нанизаній на лыко и творячій ланцухъ, котрымъ тогдашній красавицѣ шію свою здобили, — такожь перстенѣ и инші. Въ печерахъ французскихъ подыбуютъ ся плястичній рѣзьбы, наображеня звѣрѣвъ и яка-то орнаментика. При всѣй простотѣ и неудачности рисунку, выконаного рѣзьбою на кости або на камени, распознати можна стати (виды) рена, оленя, коня и другихъ звѣрѣвъ; въ деякихъ зъ нихъ пробиває ся лѣпшій вкусъ и змысль до перспективы. Въ печерѣ La Madelaine (въ Perigord) найдено навѣтъ кусникъ слоновои кости зъ нарисованымъ выображенемъ мамута, оброслого волосемъ.

Пѣдъ часъ періоду рена пробувавъ чловѣкъ еще въ печерахъ, але такожь уже и пѣдъ покровомъ выстаючихъ скалъ въ долинахъ рѣкъ. Тое доказує, що вже и климатъ ставъ ся зъ часомъ лагѣднѣйшій, и чловѣкъ чувъ ся вже на свѣтѣ безпечнѣйшимъ передъ дикими звѣрами. Лишь десь-кудысь прокидають ся такожь и проявы штучныхъ будѣвъ, котрій чловѣкъ собѣ спорудивъ для бѣольшои выгоды.

Dumont описує тогдашне жите бельгійскихъ перво-бытныхъ мешканцѣвъ въ такій спосѣбъ: „Бачимо тотій старинній племена въ ихъ темныхъ, пѣдземныхъ, звѣрринными костями фантастично приоздобленыхъ скрытыхъ сховищахъ, якъ они, нежурливій о нездоровій и смродній выпары гнѣючихъ звѣрринныхъ останкѣвъ, про недбалѣсть не выкиненыхъ зъ помешканя, зъ терпеливостю и опратно обтесують свое

кремѣне, и вырѣзуютъ свои знаряды зъ роговъ рена. Зъ кожу звѣринныхъ споруджаютъ они собѣ одѣжь за помочю ножѣвъ кремѣнныхъ и голокъ костяныхъ. Мы бачимо ихъ на ловли дикихъ звѣровъ, узброеныхъ стрѣлами и ратищемъ, на котрѣмъ притвержденный острый кремѣнь творить смертоносный конецъ (бодецъ). Мы беремо участь въ ихъ бенкетахъ, де на столѣ пышае ся заставленный кѣнь, медвѣдь, ренъ — убиті на ловитвѣ, едине жерело помочи противъ голоду. Тутъ бачимо, якъ торгуютъ зъ племенами пѣвнѣчнои Франціи, щобы одержати мушлѣ и блескучій уголь для приоздобы, а кремѣнь яко матеріаль для спорудженя оружія. Тамъ збираютъ рѣчный дупокъ, котрого барва захвачуе ихъ око, онде зновъ порають ся около великихъ плитъ камѣнныхъ, котрыми обгортають огнище.“

Такожь и о обрядахъ похоронныхъ подае намъ Dupont фантастичный образъ, и описуе наконецъ навалъ фаль водныхъ, котрі дуже много бельгійскихъ печеръ занесли намуломъ и привели до нынѣшнѣго стану.

Яко головный результатъ дотеперѣшнихъ выслѣдованъ можемо принять, що чоловікъ вѣку передпотопового живѣ переважно яко троглодита, т. е. яко мешканецъ печеръ; що вѣнь не знавъ ужитку металѣвъ, анѣ не умѣвъ выпроваджати збѣже, нѣ навѣтъ ховати скотину домашню. Его цѣле истноване ограничало ся на заспокоеню найгрубшихъ змысловыхъ потребъ, а тоті мусѣвъ собѣ выбороти въ лютыхъ подвигахъ супроти сильного, физичною силою о много его перемагающого звѣринного окруженя. Бѣй бувъ окликомъ въ тогдашнѣмъ сумнѣмъ, недружнѣмъ раю первобытного чоловіка! Але въ боротьбѣ о истноване, о бытѣ, заострювали ся его змыслы и его здѣбности духа, вѣнь выдумавъ оружіе, научивъ ся заставляти самолѣвки, плести сѣти, — и тымъ чиномъ саме теперъ въ неустающѣй борбѣ супроти выѣшнихъ вороговъ и ворожои природы розвинули ся зароды

тыхъ духовыхъ свойствъ, котрыхъ дальшому выобразованю чловѣкъ нынѣ завдячуе свое высоке ставовище посередъ земного сотворѣня.

5. Коли, т. е. въ якѡй эпоцѣ геологичнѡй, являє ся першій чловѣкъ?

Якъ вже сказано, першій чловѣкъ являє ся середъ періоду званого вѡдѣ геологѡвъ diluvium. Тогда дуже велика часть пѡвнѡчної Европы лежала покрыта моремъ. Потягнѣмъ линію вѡдѣ Парижа на полудне а вѡдтакъ другу каблуквато на всхѡдѣ, и зазначѣмъ собѣ на мапѣ точки, де нынѣ лежать мѣста Колонія, Дрезно, Кракѡвъ, Львѡвъ, — отожь все, що лежало вѡдѣ тыхъ линій на захѡдѣ и на пѡвнѡчѣ, було одно велике море, посередъ котрого являли ся яко бѡльшій або меншій островы: пѡвнѡчна Шкоція, часть захѡднои Англии, Норвегія зъ горами Кіельскими, финьска гранитова высочина, Уралъ зъ прилеглыми краями, Карпаты зъ прилеглыми высочинами, и инші. Краѣ на полудне линіѣ лежащій, обмеженій Пиринеями, Альпами, Карпатами, суть тымъ театромъ на котрѡмъ являє ся першій чловѣкъ въ Европѣ, якъ его намъ представляють вѡдкопаній и перешуканій дотеперь печеры.

Середъ дилювіяльного періоду припадае, яко *intermezzo*, вѣкъ ледовый (якъ се торѡкъ въ моѣмъ вѡдчитѣ пояснявъ я). Въ тѡй то ледовѡй эпоцѣ була такъ низька температура, що цѣле тото пѡвнѡчне море стяло ся ледомъ, що горы шкотскій, норведскій, финьскій, що цѣлый свѣтъ альпейскій бувъ покритый вѣчнымъ (т. е. въ лѣтѣ не розтаваючимъ) снѣгомъ и ледомъ, що краѣ середной Европы, низше положеній якъ низины и рѣчнѡй долины, лежали черезъ бѡльшу часть року пѡдъ снѣжнымъ покрываломъ — словомъ, бувъ

то часъ перемагаючої зими, подѣбный до стану, якій нынѣ бачимо на пѣвнѣчныхъ Тундрахъ, т. е. въ краяхъ надполярныхъ. Однако тотъ температура була о стѣлько зносіма, що не спинювала зовсѣмъ житя рослинного и що подавала можнѣсть до житя и поживы такъ свѣтови звѣринному якъ и чоловѣкови.

Повстае теперъ пытане, чи першій чоловѣкъ появилъ ся передъ ледовымъ вѣкомъ, чи середъ него, або чи може ажъ по нѣмъ?

Выслѣдованя дотеперѣшні доказали, що першій чоловѣкъ зазнавъ еще часу ледового, бо въ купѣ зъ кѣстями чоловѣка находятъ ся кости такихъ звѣрѣвъ и останки такихъ рослинъ, котрі могли жити лишь въ часѣ ледовѣмъ. Але правдоподѣбно першій чоловѣкъ прійшовъ на свѣтъ тогды, коли снѣгъ и лѣдъ почали уже таяти, отже при кѣнци часу ледового, котрый тревавъ, пѣсля обчисленя славного Ліелля, 24.000 лѣтъ.

6. Образъ тогдашного раю.

Представмо собѣ въ мысли образъ тогдашного раю. Бачимо въ округи землю бѣлымъ снѣгомъ вкрыту; зъ далека чорнѣють ся лѣсы шпильковї, угинаючі галузе пѣдъ снѣжnymъ наваломъ. Горѣ зносять ся бовдуры скаль зъ ледовыми верхами; пѣдъ ихъ утесами чорнѣють норы пѣдземныхъ печеръ — едине притулище чоловѣка. Въ округи глуха тишина. Наразъ щось луснуло и затрещало въ дрѣмучѣмъ лѣсѣ, — есть то непохибно ямный медвѣдъ, гїена, косматый мамуть, або риноцерось, що скрѣзь гущу продирае ся, проломлюючи сухе скостенѣле галузе. Несподѣвано велитъ-олень вымкнувъ ся зъ лѣса на чисте поле, утѣкаючи передъ лукавымъ ворогомъ, бо тутъ вѣнъ

безпечнѣйшій. Поподъ лѣсомъ ступае осторожно лютый вовкъ, зиркаючи лукавымъ окомъ на стадо ренѡвъ, що гребучи ногою снѣгъ, шукають подъ нимъ моху та поживныхъ корѣнцѣвъ. Часами подбѣжить ли сь поподъ корчами, роздивлюючись пильно, чи не удалобы ся сполювати ледового заяця, лисички, куны, гермелина, або въ недостатку тыхъ ласощѣвъ хочъ нечемного т х ѡ ра. Тамъ проломила собѣ выдра полонку на озерѣ и выбѣгла на лѣдъ, несучи рыбу въ пяску. Онде ступае поважно визентъ, або мошусовый вѡлъ; зъ помежи трощѣвъ виявивъ ся гипопотамъ на степу и рже передпотоповый кѡнь, выкидуючи въ бѣгу копытами; въ хацахъ зарохкавъ дикъ, а козорѡгъ помкнувъ горѣ скалами... И зновъ стало тихо. Въ воздухѣ рѡвновага, въ природѣ супокѡй — якъ въ свято. Наразъ свистъ прошибнувъ воздушне море; кремѣнна стрѣла вылетѣла зъ пещеры и досягла точно свою цѣль, т. е. велита-олена. За стрѣлою выбѣгъ стрѣлецъ чоловѣкъ, обшитый въ медвежу кожу, за нимъ другій и третій — добивають оленя заостренными зъ кости ратищами и затыгають чимъ скорше свою добычъ до скальной норы, щобы имъ си не выдерли ямный медвѣдъ, гѣна, або вовкъ, лакомї такожь на такї ласощѣ.

7. Потопъ.

Постать природы змѣняе ся. Настало теплѣйше, топить ся снѣгъ, пукають леды зъ громовымъ лоскотомъ, валять ся рѣки зъ горъ въ долины, несучи зъ собою бовдуры леду, вѡдломы скалъ, камѣне, шутерь, пѣсокъ, намулъ.

Иншій видъ представляе ся на пѡвнѡчнѡмъ морі. Попукавъ лѣдъ, валять ся криги великаньскї, мовъ плывуче мѣсто, збудоване зъ леду, зложеное зъ домѡвъ великаньскихъ

зъ вежами, зъ баштами дивной будовы. На хребтахъ кригъ або засклепені въ ихъ нѣдрѣ, плывуть великанскій гранитові скалы, зъ опѣвочи на полудне, и осѣдають зъ часомъ, коли лѣдъ розтопивъ ся, на низинахъ нынѣшной пѣвнѣчной Нѣмеччины, щобы дати по тысячахъ лѣтъ свѣдоцтво о потоцѣ.

На долахъ середной Европы вытворили ся великанскій озера (солодкой воды) зъ розтопленого снѣгу и леду; кружляють воды, рвучи береги — переломляють скалы, пѣдмулюють горбы и рѣвнають ихъ зъ поземомъ; заносять намумомъ долины, затоплюють лѣсы, вырываючи зъ корѣнемъ дерева; заливають поля, ширять въ округи потоцъ. Люде и звѣры ледви на верхахъ гѣръ и выше положеныхъ пещерахъ скалъ ухоронили ся передъ погибелю, а чимало зъ нихъ загнуло въ затопленыхъ пещерахъ, або на розгуканыхъ филяхъ страшного потопа!

Бувъ то образъ страшный а заразомъ и величавый того великого потопа, въ котрѣмъ элементъ водный, сцѣпленный черезъ довгій вѣки вязами морозу, наразъ освободивъ ся вѣдъ своего тирана и розгулявъ ся свавѣльно до волѣ. Але наконецъ прійшовъ часъ устатковати ся. Воды втихомирили ся — деякі зъ нихъ сплынули до моря, котре за тымъ часомъ спускало ся що разъ низше, коли насупротивъ суха земля вынирала зъ него що разъ выше. Въ Норвегій можна бачити на скалѣ надбережній линіѣ, котрѣ показываютъ, що море стояло тамъ о 200 стѣпъ выше, якъ нынѣ. Краѣ пѣвнѣчной Европы и западной Франціи выйшли зъ моря и обсушуютъ ся поволѣ зъ наплывового потопа; озера, спускаючи ся до моря, вырѣзали собѣ въ земли корыто, зъ чого вытворили ся рѣки, зазначені бѣльше-менше нынѣшными берегами; ледовцѣ зменшають ся що разъ бѣльше и пѣдступаютъ горѣ що разъ выше, вѣдкрываючи сонцю дѣвичу землю; зъ гѣръ поменшихъ щезають они зовсѣмъ. Воды и суша прибирають що разъ бѣльше видъ, подѣбный нынѣшнѣму.

За тымъ часомъ вода — а тревало то довгї вѣки, — заливаючи землю, опускала изъ себе на поверхню землѣ сполоканный зъ горѣшныхъ высочинъ и забраный зъ собою кизъ, пѣсокъ и жовтавый вапняный намулъ, густо перемѣшанный зъ останками частинъ рослинныхъ и звѣринныхъ. Есть то нынѣшне покрывало поверхнѣ нашої землѣ.

Черезъ потопись переобразила ся поверхня нашої землѣ и стала ся такою, якою есть нынѣ, т. е. плодovитою, до штучной управы здѣбною и способною до прокормленя и розплодження човѣка, подаючи ему заразомъ богатї средства до образованя и осуценя своихъ духовыхъ цѣлей.

Зъ поверхнею землѣ змѣнили ся и ея поселенцѣ. Звѣры и рослины, навиклї до климату студеного, зникають зъ отепленои поверхнѣ землѣ и утѣкають на высокї горы — суть то звѣры: козорѣгъ альпейскїй, свистакъ, бѣлый заяць; инші вандрують въ полярнїй краѣ, якъ нменно ренъ и лось; зновъ инші выгибають, якъ мамутъ, ямный медвѣдь, гїена, гипотамъ, велить-олень. Натомѣсть инші рослины и инші звѣры, котрыхъ натурѣ климатъ середнїй и нынѣшнїй физичнї чинники суть вѣдповѣднї, настунають на опущенї мѣсяца. Лишь одинъ човѣкъ, могучи жити въ вѣлякихъ климатахъ и въ вѣлякихъ обставинахъ, не вымеръ, анѣ не вывандрувавъ, а остоявъ ся дальше на прадѣдної почвѣ — хочъ и вѣнъ подѣбно постати землѣ, переображае такожъ жизнь свою, свои звычайѣ, свои обычаѣ.

8. Перїодъ бронзу.

Перїодъ рена называе ся такожъ перїодомъ камѣннымъ, бо тогды човѣкъ не употреблявъ еще металѣвъ до спорудженя своихъ знарядѣвъ и оружїй, тѣлько одного

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА

АН УРСР

№ 11- 24519

каменя. Пóзнѣйше уживавъ до того такожъ костей и дерева, котрї обтесувавъ и заострювавъ кременемъ.

Поволи, хочь незначно, змѣняютъ ся sprawy. Мамуть, ренъ, риноцерось — щезають зъ середной Европы, а ихъ мѣсце занимають звѣры усвоенїи (якъ скотина рогата и безрога) або спровадженїи зъ иншихъ краївъ (якъ вóвця, коза, песъ). Бачимо такожъ, що чоловікъ закидає поволи выключне занимає ся ловлею дикихъ звѣрówъ и рыбъ, а бере ся до выпасаня товару и до управы рóлѣ; бачимо, якъ вóнъ що разъ бóльше выховує пожиточнїи зерна и вселяке збóже, котре теперь, побóчь мяса, стає ся его поживленемъ; словомъ, зъ ловця и рыбака стає ся пастыремъ, а вóдтакъ рóльникомъ. Теперь вже вóнъ не мешкає въ темныхъ, вогкихъ, затухлыхъ печерахъ зъ занечищенимъ воздухомъ, але будує собѣ штучно хаты, що дають ему достаточну охорону супроти студени и непогоды, а заразомъ забезпеку супроти напасти дикои звѣрины, або вражого чоловічка. Суть то хаты, будованїи зъ дерева, на паляхъ середъ озера, немного вóддаленїи вóдъ берега. Вузонькїи мóстокъ, котрїи на нóчь здóймавъ ся, посередничивъ комуникацію зъ берегомъ. Бачимо, якъ жѣнки порають ся около хаты; якъ чоловікъ сохою поре землю, вкидаючи въ борозду збóже, якъ вечерами тре зерно межи двома камѣнями на муку; якъ вылѣбилое рукою горшки, зъ разу безъ точила, потóмъ на точилѣ. Поволи проявляє ся вже мѣжь людьми золото, бурштинъ и шкло, котрыхъ рóдъ жѣночїи употреблявъ до приоздобленя своей красы, до показаня свѣту блескучого збытку. Знаряды и оружїа споруджують ся вправдѣ еще черезъ якїйсъ часъ зъ камѣня, дерева и рогу, але они зраджають вкуснѣйшою своею формою, стараннѣйшимъ обробленемъ та выгладженемъ и своими приукрашенїями (цятки выдзьобанїи въ кóльця, хрестики, чѣчки, и таке инше) вже бóльше розвиненый смакъ красный. Бачимо та-

кожъ поступъ въ начиняхъ, въ одежи и въ еи ужитю, въ стравахъ и выгодахъ; всюда показуе ся прямоване до прїятнїйшого наображеня и житя.

Стравы, якї тогдашнї люде поживали, отже и способъ, въ якїй потреби житя заспокоювали, можна пѳзнати зъ такъ званыхъ „Kökkenmöddings“, т. е. зъ вѳдпадинъ и останкѳвъ кухонныхъ, котрї въ деякихъ мѳсцяхъ незнищенї остояли ся до нынѳ.

Зъ часомъ зачавъ уже и бронзъ проявляти ся въ ужитю чоловѳка — зъ разу яко матерїаль до оздобы, потѳмъ уживанїй такожь до всякихъ знарядѳвъ и до фабрикованя оружїя, такъ що зъ часомъ зовеѳмъ выперь зъ ужитя практичного и камѳнь и рѳгъ, и ставъ ся самымъ головнїйшимъ матерїаломъ. По тѳй причинѳ той вѳкъ назваво вѳкомъ бронзу.

Въ сѳмъ вѳку появляе ся уже и ткацтво. Культура въ многихъ напрамахъ постушила напередъ, въ многихъ пѳшла новымъ, дотеперь незнанымъ путемъ. Въ сѳмъ вѳку було вже уорганизоване и усталене пожите родинне, а навѳтъ суспѳльне; не безъ того, щобы не истнувала уже яка-то политична организація.

Бронзѳвый вѳкъ припадае саме по укѳнченю потопа; отже сходитъ ся зъ началомъ найновѳйшого, т. е. наплывового перїода.

Поволи зближаемо ся до перїоду зелѳзного, т. е. до того вѳку, въ котрѳмъ люде пѳзнали зелѳзо и взяли его употребляти до всякихъ справъ практичныхъ. Зъ вѳкомъ зелѳзнымъ зачинае ся вже правдива культура и часъ историчный, неналежачїй анѳ до геологїи анѳ до археологїи, але до исторїи.

*

*

*

На сѣмъ кѣнчу нынѣшній мой вѣдчитъ, а може колись
пѣзнѣйше згадаю дещо о останкахъ зъ камѣнной епоки, на-
ходячихъ ся въ нашѣмъ галицкѣмъ краю.

Прощавайте!

ПЕРЕГЛЯДЪ.

	сторона
Передне слово	3
1. Перше відкритє кѣстняка первобытного чоловѣка	5
2. Чи єсть рѣжниця межи кѣстнякомъ прапрачоловѣга, а кѣстнякомъ теперѣшного чоловѣка?	7
3. Яке понятє дає намъ передпотоповый чоловѣкъ о своѣй сущности?	9
4. Періодъ рена	10
5. Коли, т. є. въ якѣй епоцѣ геологичнѣй, являє ся першій чоловѣкъ?	13
6. Образъ тогдашного раю	14
7. Потопъ	15
8. Періодъ бронзу	17

ВЕРТАРА

И 24.519

~~6356~~

ГЕОЛОГИЧНЫЙ ЧОЛОВѢКЪ

ВЪ ЕВРОПѢ.

~~6356~~

Читавъ въ „Просвѣтъ“ дня 5 Марца 1879

Вас. Ильницкій.

ВО ЛЬВОВѢ, 1879.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка,

подъ зарядомъ К. Беднарского.